

บทที่ 11

สังคมวิทยาการเมือง

กฤษณะ กวีสุพรรณ

สังคมวิทยาการเมืองเป็นสาขาหนึ่งของวิชาสังคมวิทยาสสมัยใหม่ เป็นวิทยาการแขนงใหม่ที่เพิ่งเริ่มมีขึ้นเมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง หลังสมัยกลางของยุโรป สาขาวิชาหรือกระบวนวิชานี้เพิ่งเริ่มจะเป็นที่แพร่หลาย โดยเปิดสอนในมหาวิทยาลัยอย่างมากแห่งขึ้นเมื่อไม่นานมานี้

สังคมวิทยาการเมืองเป็นศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับวิชาทางด้านสังคมวิทยาและรัฐศาสตร์ ผู้ศึกษาจึงจำเป็นต้องสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับพื้นฐานความรู้ทั้งทางด้านสังคมวิทยาและรัฐศาสตร์ในเรื่องของการเมืองอยู่บ้าง ซึ่งศาสตร์ทั้งสองนี้มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกันมาก เช่น สังคมวิทยานั้นศึกษาถึงพฤติกรรม ความสัมพันธ์ของมนุษย์ที่รวมตัวกันเป็นกลุ่มสังคม แต่รัฐศาสตร์เน้นศึกษาถึงพฤติกรรมทางการเมืองของมนุษย์ การปกครอง การใช้อำนาจ และสภาวะทางการเมืองที่มีผลต่อรัฐหรือประเทศหรือสังคมโดยส่วนรวม แต่จะเห็นได้ว่าเนื้อหาสาระของวิชารัฐศาสตร์ทั่วไปมักมีเนื้อหาสาระของสังคมวิทยาการเมืองรวมอยู่ด้วยเสมอ และในการศึกษาวิชาสังคมวิทยาทั่วไป ก็มักจะรวมศึกษาถึงสภาวะทางการเมืองที่เกี่ยวข้องกับความเป็นสังคมด้วยเช่นกัน

ขอบข่ายการศึกษาสังคมวิทยาการเมือง

1. ศึกษาถึงความเกี่ยวข้องกันระหว่างสังคมกับเรื่องของการเมือง เช่น อิทธิพลของสังคมที่มีต่อกระบวนการทางการเมือง หรือสภาวะทางการเมืองที่มีผลและอิทธิพลต่อสังคม ดังเช่นการศึกษาถึงปัจจัยทางสังคมที่ก่อให้เกิดการแบ่งเป็นกลุ่มอิทธิพลรวมทั้งพรรคการเมือง และรวมศึกษาถึงอิทธิพลของกลุ่มเหล่านี้ที่มีส่วนก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ หรือการเมืองการปกครอง (กลุ่มอิทธิพลที่กล่าวมานี้ ได้แก่ กลุ่มผลประโยชน์ (interest group หรือ pressure group.) กลุ่มครอบงำ (dominant group) ฯลฯ

2. ศึกษาถึงโครงสร้างของสังคมกับสถาบันทางการเมือง เช่น ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มสังคมหน่วยย่อยกับสถาบันการเมือง หรือสถาบันต่าง ๆ ในสังคมกับสถาบันการเมือง เป็นต้น

3. ศึกษาปัจจัยทางสังคมที่มีผลต่อการจัดระบบรูปแบบ และนโยบายทางการเมือง เช่น กลุ่มประชากร สถานภาพ เพศ วัย ศาสนา ลำดับชนชั้น ฐานะทางเศรษฐกิจ ระดับการศึกษา ฯลฯ

4. ศึกษาถึงปัจจัยทางสังคมที่มีผลต่อพฤติกรรมทางการเมือง เช่น ในเรื่องการออกเสียงเลือกตั้ง การแสดงความคิดเห็นทางการเมือง การเข้าร่วมกิจกรรมทางการเมือง รวมทั้งการสนับสนุนหรือคัดค้านกลุ่ม และพรรคการเมือง เป็นต้น

5. ศึกษาถึงสภาพของสังคมต่อการจัดรูปแบบทางการเมืองการปกครอง เช่น สังคมเกษตรกรรม หรือ อุตสาหกรรม มีส่วนในการสร้างรูปแบบและลัทธิการเมือง

6. ศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่างสังคมกับการเมืองที่ก่อให้เกิดการพัฒนา การขยายตัวของเมือง การวางผังเมือง การกระจายประชากร รวมทั้งความเป็นผู้นำ และการใช้อำนาจในสังคมและการจัดองค์การทางการเมือง เป็นต้น

ที่กล่าวข้างต้นนี้เป็นการสรุปขอบเขตของสังคมวิทยาการเมืองอย่างกว้าง ๆ ประเด็นสำคัญ คือ เน้นศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างสังคมกับการเมือง ทั้งในด้านกระบวนการ และสภาพทางการเมือง อิทธิพลและผลกระทบกระเทือนที่มีต่อกัน ซึ่งทั้งสององค์ประกอบนี้ไม่สามารถจะแยกเป็นอิสระโดยขาดความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันไปได้ ทั้งนี้เพราะการเมืองก็เป็นส่วนหนึ่งของสังคมและสังคมก็อาจจะต้องดำเนินไปตามรูปแบบทางการเมืองก็ได้

การกำเนิดสังคมวิทยาการเมือง

กล่าวได้ว่า สังคมวิทยาการเมืองเริ่มมีจุดกำเนิดมาจากการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง เศรษฐกิจและการศาสนาหลังสมัยกลางของยุโรป (ประมาณศตวรรษที่ 16) และได้มีการก่อตั้งเป็นศาสตร์ที่เริ่มการศึกษาและวิเคราะห์กันอย่างจริงจัง หลังจากที่ได้มีการแบ่งแยกกันระหว่างสังคม (society) กับ การเมือง (Politics) หรือสังคมกับรัฐ (state)

ในยุคกลางของยุโรป ซึ่งเป็นยุคของการรวมตัวกันเป็นจักรวรรดิ พระเป็นผู้มีบทบาทสำคัญมากทั้งทางโลก (อาณาจักร) และทางธรรม (ศาสนาจักร) ซึ่งทั้งสององค์การนี้รวมตัวเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันมิได้แยกจากกัน จึงกล่าวได้ว่า พระในศาสนาคริสต์โดยเฉพาะสันตปาปามีบทบาทมากทั้งทางสังคม การเมืองการปกครอง และการศาสนา มีหน้าที่ควบคุมดูแลประชาชนและบริหารงานบ้านเมืองไปด้วยในขณะเดียวกัน

ทางด้านการเมืองการปกครองดำเนินไปภายใต้การจัดเป็นระบบจักรวรรดิ เช่น จักรวรรดิโรมัน ไม่มีการแบ่งแยกกันออกเป็นรัฐหรือเป็นประเทศดังในปัจจุบัน อำนาจการ

ปกครองอยู่ที่ศูนย์กลางคือ จักรพรรดิแต่ผู้เดียว มีการแบ่งการปกครองหน่วยย่อยให้แก่ผู้ครอง
แคว้น ซึ่งทุกแคว้นต้องขึ้นต่อจักรวรรดิโดยตรง

การเศรษฐกิจ ในยุคกลาง อาชีพหลักของราษฎรคือการเกษตรกรรม กลุ่มที่มีอิทธิพล
คือสองฐานันดร ได้แก่ ฐานันดรนักบวช (lords) ได้แก่ พระ และฐานันดรขุนนาง (nobles) ได้แก่
กลุ่มบุคคลที่มีบทบาททางสังคมมาก จนได้รับการยอมรับทางด้านฐานะ และสถานภาพทางสังคม
ในสมัยนี้ชนชั้นพ่อค้ามีน้อยมาก แต่จะมีพวกชาวนาที่เป็นข้าทาส (serf) อยู่มาก จึงเรียกยุคนี้ว่า
มีการปกครองแบบระบบเจ้าขุนมูลนาย (feudalism) ประการสำคัญคือ การจรรยาภาพทาง
สังคมในยุคนี้ไม่มีเลย

หลังยุคกลางของยุโรป เกิดการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ ความศรัทธาของประชาชน
ต่อศาสนาลดลงศาสนาคริสต์แตกนิกายออกมามากมาย บทบาทของพระที่เคยมีความสำคัญ
อย่างมากลดลงไป เพราะคนเริ่มมีความคิดแยกความแตกต่างระหว่างศาสนจักร และอาณาจักร
ออกจากกัน ทางด้านการเมืองก็เช่นกัน ระบบจักรวรรดิเสื่อมสลายลงไป มีการปฏิรูปการจ้องค์
การทางการเมืองเป็นระดับรัฐ ซึ่งมีประชาชนเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของรัฐ ทางด้านสังคม
เศรษฐกิจ เกิดมีชนชั้นกลางขึ้นมาในสังคม ได้แก่ พวกพ่อค้า และช่างฝีมือ เป็นเพราะวิทยาศาสตร์
และวิทยาการแขนงต่าง ๆ ขยายตัวขึ้น มีการค้นพบดินแดนใหม่ การเดินทางค้าขายแลกเปลี่ยน
วัฒนธรรมกันก็เกิดขึ้นตามมา ทำให้ชนชั้นกลางเริ่มเข้ามามีบทบาททางสังคม เศรษฐกิจ และ
การเมือง มากขึ้น ทำให้ฐานันดรพระ และขุนนาง มีอิทธิพลน้อยลงไป โดยเฉพาะหลังจากปฏิวัติ
ในประเทศฝรั่งเศส ในปี ค.ศ. 1789

อีกประเด็นหนึ่งที่ก่อให้เกิดศาสตร์ทางสังคมวิทยาการเมืองขึ้นมา คือ แนวความคิด
ของนักวิชาการที่พยายามแยกความแตกต่างระหว่าง สังคม กับการเมือง หรือรัฐ จนกลายเป็น
ข้อถกเถียงโต้แย้งกันว่า รัฐหรือสังคมควรมีอำนาจสำคัญและเหนือกว่ากัน นักทฤษฎีบาง
กลุ่มเห็นว่ารัฐควรมีอำนาจหรืออิทธิพลมากกว่าสังคม บางกลุ่มเห็นว่าสังคมควรมีความสำคัญ
เหนือรัฐ สังคมวิทยาการเมืองจึงเข้ามามีบทบาทในการประสานและยุติข้อถกเถียง โดยนำเอา
ศาสตร์ทางด้านสังคมวิทยาและรัฐศาสตร์มาศึกษาพิจารณาประกอบกัน นั่นคือ รัฐศาสตร์เน้น
ศึกษาเกี่ยวกับอำนาจหน้าที่โดยชอบ (legitimacy) สังคมวิทยา เน้นเกี่ยวกับการควบคุมโดยทาง
สังคม (social control)

ตัวอย่างของแนวความคิดที่ขัดแย้งกัน

1. โบแดง (Bodin) ปราชญ์ชาวฝรั่งเศสได้สร้างทฤษฎีอำนาจอธิปไตย (sovereignty) โดยถือว่ารัฐมีอำนาจเด็ดขาด มีการใช้กำลังบังคับ มีอำนาจออกกฎหมาย เป็นตัวแทนที่เด็ดขาดของทุกกลุ่มสังคม
2. เฮเกล (W.F. Hegel) ชาวเยอรมัน เฮเกลเห็นว่ารัฐไม่ควรถูกจำกัดอำนาจโดยกฎแห่งศีลธรรม เพราะรัฐเป็นผู้ออกกำหนดกฎเกณฑ์ทางศีลธรรมให้ประชาชนในสังคมปฏิบัติตาม รัฐเท่านั้นที่จะมีอำนาจบอกเราได้ว่า สิ่งใดถูกสิ่งใดผิด สิ่งที่รัฐกระทำเป็นไปโดยชอบและถูกต้องทั้งสิ้น -
3. มาร์กซ์ (Karl Marx) ชาวเยอรมัน มาร์กซ์โต้แย้งว่าสังคมกับรัฐจะดำเนินควบคู่กันไปไม่ได้ สังคมจะปราศจากการขัดแย้งต่อเมื่อเป็นสังคมคอมมิวนิสต์ที่แท้จริง นั่นคือ ไม่มีรัฐ ไม่มีรัฐบาล เพราะตราบใดมีรัฐ หมายความว่ามีการใช้อำนาจบังคับกดขี่

แนวความคิดทางสังคมวิทยาการเมือง

1. ทอคเกอวิลล์ (Alexis de Tocqueville) ชาวฝรั่งเศส ทอคเกอวิลล์มองในทัศนะเป็นกลางที่จะก่อให้เกิดดุลยภาพระหว่างความเข้าใจกันได้ (consensus) และความขัดแย้ง (conflict) เขามองว่า ชีวิตการเมืองมีลักษณะคล้ายชีวิตบุคคล คือมีทั้งความราบรื่น และความขัดแย้ง การเมืองแบบประชาธิปไตยก็เช่นกัน จะอยู่รอดได้เมื่อมีดุลยภาพระหว่างความเข้าใจกันได้กับความขัดแย้งทอคเกอวิลล์เน้นว่าชุมชนกับองค์การ หน่วยงานต่าง ๆ จะต้องมิบทบาทต่อกันและกัน บทบาทนี้เป็นทั้งในความราบรื่นและเกิดความขัดแย้งขึ้นได้เช่นกัน นั่นคือว่า ทอคเกอวิลล์ต้องการสนับสนุนให้มีระบบการเมืองแบบกลุ่มหลากหลายขึ้นในสังคม คือให้มีความแตกต่างและอิสระในการปกครองท้องถิ่น ไม่ใช่ปล่อยให้อำนาจไปรวมอยู่ที่รัฐซึ่งเป็นศูนย์กลางแต่แห่งเดียว จะทำให้ขาดการต่อต้านซึ่งกันและกัน สังคมก็จะกลายเป็นแบบมีแต่ความเข้าใจกันได้แต่เพียงอย่างเดียว (บรรพต : 2520, หน้า 11-13)

2. แมกซ์ เวเบอร์ (Max Weber) ชาวเยอรมัน เวเบอร์มุ่งประเด็นไปที่การจัดระบบแบบราชการ (bureaucratization) ทั้งนี้เพราะระบบราชการมีทั้งความประสาน และความขัดแย้งเกิดขึ้นในตัว ยึดถือมาตรฐานความเป็นกลางและความเสมอภาค ระบบราชการมีส่วนก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในสถาบันสังคม มีผลต่อการพัฒนาสถาบันประชาธิปไตยโดยเฉพาะในระยะแรก ๆ แต่ถ้าใช้ระบบราชการเกินขอบเขตจะทำให้เกิดผลเสียต่อประชาธิปไตย เพราะรัฐจะ

กลายเป็นผู้มีอำนาจมากเกินไป ดังเช่นระบบแบบสังคมนิยม ซึ่งเวเบอร์มองว่าขาดเสถียรภาพ เพราะรัฐมีอำนาจแต่ผู้เดียว

ในเรื่องของการใช้อำนาจ เวเบอร์วิเคราะห์อำนาจนี้ออกมาจากรูปแบบแห่งอุดมทัศน์ คือ มีลักษณะเป็นกลาง และไม่จำเป็นต้องมีสภาพตรงตามความจริง

อำนาจสามประเภทที่กล่าวนี้ได้แก่

1. ตรรก-นิติอำนาจ (rational-legal authority) คือเป็นอำนาจโดยชอบธรรม เป็นไปตามหลักการแห่งเหตุผล และตัวบทกฎหมายที่เป็นลายลักษณ์อักษร ผู้ใช้อำนาจนี้ก็คือผู้ที่ได้รับแต่งตั้งให้มีตำแหน่งหน้าที่ตามกฎหมาย
2. ธรรมเนียมอำนาจ (traditional authority) เป็นอำนาจที่ขึ้นกับความเชื่อถือเรื่องขนบธรรมเนียมประเพณี ผู้ใช้อำนาจก็คือ ผู้อาวุโส ผู้เฒ่าผู้แก่ ผู้มีอำนาจในหมู่บ้านที่ได้รับความเคารพนับถือมานาน
3. บารมีอำนาจ (charismatic authority) เป็นอำนาจที่ได้มาจากการได้รับความเลื่อมใสศรัทธามากจากคนอื่น การมีคนสนับสนุนทำให้บุคคลนั้นมีบารมีอำนาจเกิดขึ้นในตัวผู้มีบารมี อำนาจอาจจะเป็นคนดี มีความสามารถ หรือเป็นผู้เผด็จการตัวสำคัญ หรือเป็นหัวหน้าแก๊งค์โจรก็ได้ (บรรพต : 2521, หน้า 268-277)

3. มิเชลส์ (Robert Michels) ชาวอิตาเลียน มิเชลส์ศึกษาว่าอะไรเป็นปัจจัยเอื้ออำนวยหรือเป็นอุปสรรคต่อการปกครองระบอบประชาธิปไตย มิเชลส์ พบว่า กฎเหล็กแห่งคณาธิปไตย (iron law of oligarchy) มีปรากฏอยู่ในพรรคการเมืองแบบสังคมนิยม คือ อำนาจอยู่ในมือบุคคลกลุ่มน้อย ผู้บริหารมีอำนาจมาก และไม่ต้องการจะถูกออกจากตำแหน่งเดิม เพราะเกรงการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นและทำให้ตนเองเกิดความเดือดร้อน ปราศจากการมีตำแหน่งอำนาจ

สังคมวิทยาการเมืองเป็นศาสตร์ใหม่ มีจุดกำเนิดมาจากแนวความคิดใหม่ที่แยกความแตกต่างระหว่าง สังคมกับรัฐออกจากกัน อีกทั้งการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นหลังยุคกลางของยุโรปก็เป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้ศาสตร์สาขาวิชานี้เริ่มก่อตัวขึ้นมา ปรัชญาทางสาขาวิชานี้ส่วนมากเป็นนักวิชาการที่สนใจศึกษาทางด้านรัฐศาสตร์และสังคมวิทยาประกอบกันไป แนวการศึกษาวิเคราะห์เน้นศึกษาถึงความสัมพันธ์ หรืออิทธิพลระหว่างสังคมกับกระบวนการ และสภาวะทางการเมือง ซึ่งไม่สามารถจะแยกตัวเป็นอิสระจากกันได้

บรรณานุกรม

1. บรรพต วีระสัย 2520 *สังคมวิทยาการเมือง* พระนคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง
2. บรรพต วีระสัย 2521 *สังคมวิทยา - มานุษยวิทยา* พระนคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง
3. Byron G. Massialas 1969 *Education and the Political System* Cal : Addison - Wesley Publishing-Company
4. Kingsley Davis 1969 *Human Society* New York The MacMillan Company pp. 478 506

democracy

(ประชาธิปไตย)

ปรัชญา หรือระบบสังคมซึ่งพื้นฐานอยู่บนหลักสำคัญของความเท่าเทียมหลักที่สำคัญโดยเฉพาะ ทางรัฐศาสตร์จะเกี่ยวกับชีวิตด้านต่าง ๆ และการเพิ่มเศรษฐกิจครอบครัว การศึกษา และอื่น ๆ ในระบบสังคม การปกครองโดยชนกลุ่มใหญ่ จะคำนึงถึง สิทธิของชนกลุ่มน้อย รูปแบบของรัฐบาล ซึ่งอำนาจสูงสุดอยู่ที่ประชาชน (สมาชิกของสังคม) โดยมีการเลือกตั้งตัวแทนเข้ามาทำหน้าที่ ตรงข้ามกับ absolutism autocracy, oligarchy

utopia

(ยูโทเปีย)

สังคมหรือสถานที่แบบอุดมคติ เป็นคำที่ได้มาจากการบรรยายของ เซอร์ ทอมัส มอร์ถึงสังคมที่ดิลิส ซึ่งเขาใช้ชื่อว่า ยูโทเปีย utopia ถ้าแปลตรงตัวจะมีความหมายว่า “ไม่มีที่ใด” ในผลงานเรื่องอุดมการณ์ และยูโทเปีย ที่นาย คาร์ล แมนไฮม์ เขียนไว้ หมายถึง ความคิดที่พยายามสนับสนุนให้มีการเปลี่ยนแปลงแก้ไขสังคมให้ดีขึ้น ตรงข้ามกับอุดมการณ์ ซึ่งหมายถึงความคิดที่สนับสนุนสิ่งที่มีอยู่